

De Nederlandse Ornithologische Unie organiseert jaarlijks een aantal themadagen. In dit katern zijn de verslagen van die themadagen opgenomen en zijn aankondigingen en ander verenigingsnieuws te vinden.

Voor actuele data en informatie zie www.nou.nu

SAMENVATTINGEN NOU-THEMADAG

"AANPASSINGEN VAN VOGELS IN DE STAD"

Op 23 maart 2013 hield de NOU een themadag in het Natuur Historisch Museum te Rotterdam, onder de titel "Aanpassingen van vogels in de stad". Hier volgen samenvattingen van de op deze themadag gehouden lezingen.

Soortbescherming in de praktijk.

Waar blijft de wetenschap?

W. Moerland & A. de Baerdemaeker – Bureau Stadsnatuur Rotterdam

Het werk van ecologische adviesbureaus wordt veelal bepaald door *ad hoc* onderzoek op aanvraag van overheden, NGO's en bedrijven. Bureau Stadsnatuur Rotterdam is de afdeling ecologisch advies van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam en doet binnen dit werkveld onderzoek naar flora en fauna in de Randstad. Een belangrijk aspect hierin is het onderzoek naar en de omgang met wettelijk beschermde soorten. Economische en maatschappelijke belangen komen geregeld in conflict met de bepalingen van nationale en internationale wet- en regelgeving op het gebied van natuur. Aan welke eisen dienen ecologische onderzoeken te voldoen? Welke criteria hanteert het beoordelende ministerie? Welke compenserende en mitigerende maatregelen worden geaccepteerd en zijn deze bewezen effectief? In antwoord op deze veel gestelde vragen heeft het Ministerie van Economische Zaken (voorheen EL&I) de zogenaamde soortenstandaards opgesteld voor een aantal beschermde soorten. De wetenschappelijke onderbouwing van deze vanuit overheidswege opgelegde en/

of door adviesbureaus aangedragen maatregelen blijft tot op heden veelal achterwege. Fundamenteel onderzoek ontbreekt grotendeels. De betrokken partijen (overheid, adviesbureaus en het bedrijfsleven) pakken deze handschoen tot op heden geen van alle op.

Aan de hand van enkele voorbeelden wordt tijdens deze presentatie de hedendaagse praktijk voor het voetlicht gebracht. Met de zaal wordt van gedachten gewisseld over de zin en onzin van de maatregelen die men dient te nemen en het gebrek aan monitoring en lange termijnoplossingen. Is hier een rol weggelegd voor universiteiten? En welke rol kan de NOU hierin spelen?

Hoe verschillend zijn de Huismussen van de stad en het platteland?

Een radiotelemetrisch en genetisch onderzoek

Carl Van Gestel - Universiteit Gent

Huismussen zijn enorm in aantal afgenomen in tal van grote West-Europese steden terwijl de afname in landelijk gebied minder dramatisch is. Suburbane gebieden tenslotte vertonen tot nu toe nauwelijks tekenen van een noemenswaardige reductie in aantal Huismussen (De Laet & Summers-Smith 2007, Journal of Ornithology). Een verminderde mobiliteit binnen en tussen populaties kan demografische trends negatief beïnvloeden en vanuit die optiek werd door de Onderzoeksgroep Terrestrische Ecologie van de Universiteit Gent een eerste stap ondernomen om inzicht in deze complexe materie te verkrijgen door mobiliteit te bestuderen op een directe (radiotelemetrie) en

indirecte (genetische) manier en langs een gradiënt van stad naar platteland.

Analyse van zendergegevens toonde aan dat alleen in de urbane regio de activiteitsgebieden van mussen sterk werden beïnvloed door de ruimtelijke verdeling van habitats. Hoe verder de voor mussen geschikte terreindelen van elkaar verwijderd lagen, hoe kleiner de resulterende home range. Huismussen zijn weinig mobiele vogels en vertonen een aversie om 'grote' afstanden te overbruggen. Ze preferen om hun leefgebied zo klein mogelijk te houden, zelfs als dat onvoldoende gunstig habitat bevat. In dergelijke kleine home ranges verkeerden Huismussen dan ook in een suboptimale conditie. Een dergelijk patroon was niet waarneembaar in suburbane of rurale regio's (Vangestel *et al.* 2010, Biological Journal of the Linnean Society).

Genetische analyses toonden aan dat er meer uitwisseling plaatsvindt tussen plattelandspopulaties onderling dan tussen rurale en meer verstedelijkte populaties (Vangestel *et al.* 2012, Heredity). Binnen elke urbanisatieklasse kon daarnaast een kleinschalige genetische structuur worden geïdentificeerd. Deze was het meest uitgesproken in de verstedelijkte regio, wat wijst op een verminderde *gene flow* en/of verhoogde genetische drift in urbane centra (Vangestel *et al.* 2011, Molecular Ecology).

Meeuwen in de stad

Davy Bosman – Universiteit van Gent

Net zoals in andere Europese steden vertonen Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen in Vlaamse en Nederlandse

geürbaniseerde gebieden een groeiende tendens om op daken te broeden. Recent onderzoek toonde hierbij aan dat dakbroedende individuen significante afwijkingen vertonen in hun *life history* en demografische kenmerken, zoals een verhoogde ouderlijke investering in broedzorg, een versnelde maturatie en een verlaagde juveniele sterfte. De Vlaamse Noordzeekust is bovendien één van de dichtst bevolkte kusten van Europa met een hoge verstoringsgraad als gevolg van allerlei toeristische activiteiten. Desondanks vormen de Vlaamse zandstranden en havens belangrijke leefgebieden voor kustvogels met meeuwen als talrijkste groep. In een ecologisch systeem nemen zij de plaats in als toppredator waardoor zij als indicator voor het wel en wee van dit systeem beschouwd kunnen worden. Anderzijds heerst er een toenemende maatschappelijke bezorgdheid rondom de overlast veroorzaakt door meeuwen langs onze kust. Zij verdienen dan ook onze interesse als studieobject.

Vogels in het verlichte habitat effecten van kunstlicht op gedrag en fysiologie

Kamiel Spoelstra – NIOO-KNAW

In de afgelopen decennia is er een grote, wereldwijde toename geweest in nachtelijke verlichting, en deze duurt nog steeds voort. Twee derde van de wereldbevolking leeft in gebieden waar kunstlicht altijd het natuurlijke nachtlucht overheerst. Er is echter nog maar weinig bekend over de gevolgen die dat licht heeft op onze flora en fauna – met name weten we vrijwel niets over lange termijn effecten op de fitness van organismen en de gevolgen voor populaties. Voor het inschatten en bestuderen van deze effecten zijn vogels een lastige soortgroep: de meeste soorten hebben vier typen kegeltjes in hun netvlies (ze zijn 'tetrachroomaat') en zien daarmee het hele kleurenspec-

trum van uv tot en met rood. De gevoeligheid voor afzonderlijke kleuren binnen het spectrum verschilt bovendien per soort, doordat vogels licht kunnen filteren met gekleurde oliedruppeltjes voordat het op het fotopigment terecht komt. Een extra complicerende factor is dat vogels lichtgevoelige cellen hebben in de pijnappelklier in de hersenen. Deze laatste regelt, samen met nuclei in de hypothalamus en het netvlies, het dag- en nachtritme van vogels en zorgt dat de geslachtsorganen op tijd worden 'opgestart' voor het broedseizoen.

Een van de bekendste effecten van kunstlicht op vogels in het vrije veld is de aantrekking van 's nachts boven zee trekkende vogels door verlichte boorplatforms. Ook is bekend dat dagactieve vogels 's nachts kunnen gaan foerageren (o.a. steltlopers), hun activiteiten aanpassen (mezen) en eerder gaan zingen in de buurt van verlichting. Bij mezen is waargenomen dat vroeg zingende mannetjes meer nakomelingen krijgen – buiten hun eigen nest met hun 'eigen' vrouwtje – bij vrouwtjes in niet verlichte territoria.

Om meer te weten te komen over deze en nog veel andere onbekende effecten, is in 2011 het project '*LichtOp-Natuur*' van het Nederlands Instituut voor Ecologie en de Wageningen Universiteit van start gegaan. Het project beoogt meer kennis te verschaffen over effecten op soorten en soortgroepen, over 'cascade-effecten' die doorwerken in de voedselketen, en over de effecten van licht met verschillende kleursamenstelling. Het project is uniek omdat er op langere termijn wordt gemeten, en natuurlijke habitats experimenteel worden verlicht. Voor meer informatie, kijk op www.lichtopnatuur.org.

STICHTING P.A. HENS MEMORIAL FUND

Het wetenschappelijk bedrijf is voortdurend in ontwikkeling. Sommige onderwerpen komen in de aandacht, andere zakken naar een minder prominente plaats. Omstreeks 1950 werd veel onderzoek gedaan aan de syste-

matiek en het voorkomen van vogels. Variatie in bouw en verenkleed werd bestudeerd om na te gaan hoe de verspreiding van soorten was verlopen na de grote klimaatveranderingen van de ijstijden. Dit was vooral onderzoek aan geprepareerde vogels in museumverzamelingen. Later kwam studie van leefwijze en gedrag veel meer op de voorgrond. Wetenschap verlegt grenzen. Toch wordt ook in het terrein achter de opgeschoven grenzen onderzoek gedaan. Misschien minder spectaculair, maar net zo interessant. Hier speelt de Stichting P.A. Hens Memorial Fund haar rol. Deze stichting wil de moderne voortzetting bevorderen van onderzoek van vogelsystematiek en vogelverspreiding zoals bedreven door P.A. Hens en zijn tijdgenoten.

Petrus Antonius Hens (1888-1971) was van 1917 tot 1953 burgemeester van Valkenburg-Houthem in Zuid-Limburg. Als bekwaam en enthousiast amateur ornitholoog was hij gedurende een halve eeuw de spil van de vogelstudie in de provincie Limburg. In 1926 en 1965 publiceerde hij avifauna's van Limburg. Daarbij steunde hij mede op de omvangrijke vogelverzameling vogels die hij had bijeengebracht en die zich nu bevindt in het Nederlands Centrum voor Biodiversiteit (NCB Naturalis) te Leiden.

Na zijn overlijden hebben zijn dochter en schoonzoon, mevr. H.A.M. Mossel-Hens en prof. dr. D.A.A. Mossel, samen met prof. dr. K.H. Voous, dr. J. Wattel en enige anderen in 1974 de Stichting P.A. Hens Memorial Fund opgericht, als aandenken maar vooral ter bevordering van het ornithologische onderzoek dat altijd zijn belangstelling heeft gehad. Het stichtingskapitaal werd gevormd door geldmiddelen uit de nalatenschap van de heer Hens. Na het overlijden van Jan Wattel (schrijver van deze notitie, overleden op 25 maart 2013) en het terugtreden van mevr. Mossel-Hens bestaat het bestuur op dit moment uit Gerard Ouweneel (voorzitter), Ed Veling (secretaris-penningmeester), René Dekker en Thomas Anthony (achterkleinzoon van P.A. Hens).

Het doel van de stichting is het ondersteunen van ornithologisch onderzoek, in het bijzonder de studie van de systematiek en het voorkomen van vogels. Door de ontwikkelingen in de ornithologie nemen deze onderwerpen tegenwoordig een bescheidener plaats in dan een halve eeuw geleden. Niettemin blijft juist de belangstelling van vele amateurornithologen hiervoor onverminderd groot. De stichting probeert door het geven van kleine subsidies de ontwikkeling van de systematiek en faunistiek te ondersteunen, ook als voor dat onderzoek moderne (moleculaire) technieken worden gebruikt. Hens zou dit in onze tijd zeker hebben toegejuicht. In lijn met het werk van Hens zullen studies die mede betrekking hebben op de Limburgse avifauna speciale aandacht krijgen. Het stichtingsbestuur kijkt met belangstelling uit naar plannen voor onderzoek die met ondersteuning van enkele duizenden euro's zouden kunnen worden uitgevoerd. Wij denken daarbij in het bijzonder aan onderzoek door jonge (amateur)ornithologen.

De eerste jaren heeft het Hens Fonds de uitwerking van de soortbeschrijvingen in het *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa* mede mogelijk gemaakt. Later zijn vele en heel diverse projecten gesteund. Enkele voorbeelden zijn een studie naar oude series vogeltypen in de verzameling van NCB Naturalis die uit meer dan één soort bleken te bestaan, DNA-karakterisering van de tapuiten met het accent op de vele soorten die in Iran voorkomen, de systematiek van de Waterral (dit heeft geleid tot de erkenning van de Waterral in Zuidoost-Azië als aparte soort), uitgave van de nieuwe *Avifauna van Limburg* en de publicatie van het *Eeuwbericht van de Club van Nederlandse Vogelkundigen* (Hens was 19 jaar secretaris en 32 jaar voorzitter).

Door de gulle verlening van subsidies is het vermogen van de stichting in de laatste jaren behoorlijk geslonken. Daarom zou het bestuur van het fonds het bijzonder op prijs stellen als

mensen met belangstelling voor de doelstellingen van het P.A. Hens Memorial Fund ons werk met een grotere of kleinere gift zouden willen steunen. Daarmee stellen zij ons in de gelegenheid ook in de toekomst gestalte te geven aan het doel van de stichting. Het Hens Fonds heeft het ANBI keurmerk zodat giften aftrekbaar zijn voor de inkomstenbelasting. Het adres van de stichting is dr. E.J.M. Veling, Noord Houdringelaan 22, 3722 BR Bilthoven, e-mail ed.veling@ipact.nl. Het bankrekeningnummer is 55.45.21.474.

CDNA-MEDEDELINGEN

Op zaterdag 10 augustus 2013 hield de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) haar zomervergadering te Santpoort-Zuid, Noord-Holland. De volgende punten zijn besproken en de volgende besluiten zijn genomen.

Omdat Dick Groenendijk in januari 2014 er twee volledige termijnen op heeft zitten zal hij afzwaaien als CDNA-lid en daarmee ook als voorzitter. Nils van Duivendijk is aangesteld als nieuwe voorzitter en het werkpakket van Dick is inmiddels door Nils overgenomen. Vanwege het afscheid van Dick diende er ook een nieuw CDNA-lid te worden gekozen. Dit werd Sander Bot die tijdens de wintervergadering van begin 2014 zal worden geïnstalleerd. De laatste pa-

pieren CDNA-pakketten zijn zo goed als uitgerouleerd. Met het verdwijnen van deze nostalgische manier van werken is de CDNA nu volledig overgegaan op een digitaal roulatiesysteem, dat goed functioneert. Waarnemingen kunnen bij de CDNA worden ingediend via www.dutchavifauna.nl/recordform (de gevallen kunnen uiteraard ook nog op papier door de waarnemers worden ingediend). Suggesties ter verbetering van het digitale systeem zijn welkom.

Zoals eerder vermeld bleek uit het artikel over Siberische Tjiftjaf *Phylloscopus collybita tristis* in Nederland (*Dutch Birding* 34: 386-392, 2012) dat dit taxon te 'talrijk' is om nog te worden beoordeeld. Oude gevallen worden uit roulatie gehaald en er zal ook geen (her) roulatie plaatsvinden van oudere gevallen. Het wordt niet opportuun geacht om met de oude, relatief strenge criteria eerdere gevallen te beoordelen van dit naar nu blijkt regelmatig voorkomende taxon (*Dutch Birding* 35: 127, 2013). Bonte Stern *Onychoprion fuscatus* (Maasvlakte, Zuid-Holland, 31 augustus 2012; *Dutch Birding* 34: 302-305, 2012) en Kaspische Roodborsttapuit *Saxicola maurus variegatus* (Vlieland, Friesland, 6-20 oktober 2012; *Dutch Birding* 34: 378-385, 2012) zijn beide als nieuw taxon voor Nederland bekrachtigd. – Willem van Rijswijk, Dick Groenendijk en Nils van Duivendijk

Contributies en abonnementen 2014

Voor 2014 zijn de volgende prijzen vastgesteld voor NOU-lidmaatschappen en abonnementen op *Ardea* en *Limosa* :

type abonnement	Nederland	Europa	elders
nou persoonlijk lidmaatschap	€ 42	€ 54	€ 65
nou jeugdlid	€ 25	-	-
nou gezinslid	€ 9	-	-
<i>Ardea</i> abonnement individueel	€ 39	€ 47	€ 55
<i>Ardea</i> digitaal individueel	€ 44	€ 44	€ 44
<i>Ardea</i> digitaal + print individueel	€ 60	€ 60	€ 76
<i>Ardea</i> abonnement instituut	€ 58	€ 76	€ 86
<i>Ardea</i> abonnement instituut digitaal	€ 93	€ 93	€ 93
<i>Ardea</i> abonnement instituut digit.+ print	€ 118	€ 118	€ 118
<i>Limosa</i> abonnement individueel	€ 19	€ 32	€ 38
<i>Limosa</i> abonnement instituut	€ 43	€ 60	€ 69
<i>Ardea</i> print + digit. + <i>Limosa</i> print instituut	€ 134	€ 134	€ 134